

Shayishkhanan

NEWSLETTER

Vol.12 Sept 2010

Kachin Women's Association Thailand

MALAWM NI

PAGE

1.	Malawm Ni	2
2.	Shayi Shanan Nsen	3
3.	Shakrip Saga	4
4.	Ngai Chye na Ai Madu Myit	5
5.	Mung Masa Galaw Saga	6
6.	Australia Myu Shayi Hkring Mang Daju (Julia Gillard)	8
7.	2010 Ralata Poi a ntsa Jinghpaw Ramma ni a Ningmu	11
8.	Ralata Poi Ngu Ai Gaw Hpa Rai Ta	17
9.	Civic Education အကြောင်း တစ်စုံတစ်ရာ	20
10.	Laika Ngau Shaga Laika	24

Shayi Shanana & Sen

Shaning aten ni tsawm ra na mat wa ai hte ahhte KWAT ni a asak mung, Shi langai (11) ning kaw rai taw sai. Bai maram sam yu ai shaloi, mungdan kata de, dang di lu ai daram, hkamja lam masing hta, tsi gawk mung hpaw la lu ga ai. Machye machyang rawt jat wa lu na matu, atsam sharawt ya ai Wunkat ni mung wa galaw la lu sai.

Mungdan shinggan de mung, mungdan kata na ramma ni grau kung zet wa lu na matu, ramma n kau mi hpe shaga la nhtawm, Internship hpaw sharin ya ai hte n kau mi hpe gaw, School for Shan State Nationalities Youth, Earth Rights School of Burma, hkan jawng lung la lu na matu, mahkrun tam ya ga ai. Dai hta n-ga madang grau tsaw ai hpaji sharin la lu na matu, India Dakkasu de sa lung lu na matu mung lam tam ya ga ai.

Mungdan kata kaw nna, Mi wa mung de dut sha hkrum ai myu shayi ni hte seng ai lam, 'Driven Away' hte 'Eastward Bound' laika book ni hpe mung, mungkan na ni chye na matu lu ka shapraw saga ai.

Dai hta n-ga, Bu htawt bungli galaw ai ni hpe garum ai masing hte masat masa ga shaka laika hta shinggyin lam hte sawk sagawn ai lamang ni hpe galaw nga ga ai.

Shang gumhpraw tam masing lam hta mung, rep chywi bungli, Htung hking ri da maka hte Htung hking hte seng ai gunrai shapraw ai lam ni galaw lu ga ai. Anhte KWAT ni hku nna, myusha ni a matu, akyu rawng na lam ni hpe dang di lu ai daram shakut nga ga ai.

Ya ndai Shayi Shanana hta gaw, Mung masa galaw saga nga ai ga baw, Ra Lata poi ngu ai lam hte kaga hpaji la na ga baw ni hpe bai hti yu ga.

Lahtaw Nang Yin

Editor

Shayi Shanana Newsletter

Kachin Women's Association Thailand

SHAKRIP SAGA

Ramma ni,

Anhte a SAI hta Sai Hpraw hte Sai Hkyeng ngu ai nga ai.

Anhte a lamu mungdan hpe si mani ai,

Shinggyim sari rawng ai,

Wuhpung wuhpawng byin tai shangun mayu ai,

Ndai gaw Sai Hpraw rai nna,

Ntara ai lam ni yawng hpe adawt dang manga kau mayu ai myit marai,

Ndai gaw Sai Hkyeng,

Dai Sai Hpraw hte Sai Hkyeng pawng da ai,

Anhte a labau, anhte a Sai hkrun lam hta nra ni pyi sumpum taw nga sai.

Waw ! Waw ra de yu dat yu u !!!

Laru kaba du wa sai.

Saw shakrip saga!

Min Ko Hsing

NGAI CHYE NA AI MADU MYIT

Britisha, mung maden koluni Asuya gaw, zai ladat amy myu maw nyan nna, dip up sai chyup ai uphkang masa hte, uphkang sha lai wa masai. Dai ten hta na, Myen mung masha ni gaw, Britisha up hkang du ni hpe,” ဘုရား” ngu htan ra ai. Shanhte shangun hkraw ai ni hpe shan hkyep galep jaw, shanhte hpe ning dang kalang galaw ai ni hpe, “ ning gung “ jaw nna, roi roi hte uphkang sha lai wa masai. Shaning na wa jang madu amy masha ni pyi myit masa hten wa ai lawm wa nna, tinang hpe dip up sai chyup sha ai, Britisha ni hpe pyi, yu kaba ai myit masa ni shang rawng, shara la wa sam ai.

Dai zawn byin taw ai lam ni hpe yu taw n lu ai, dip up sai chyup sha ai hpe n kam hkam ai, mung masa lam hta su hprang ai mung masa la ni gaw, “ သခင် “ nga nna, shanhte a mying shawng kaw, bang la ma ai. “ သခင်မျိုး “ nga nna, Britisha koluni Asuya a uphkang sha ai kata, myit ding nyawm mat ai ni, shagri kaji nga ai ni hte yup malap nga ai ni hpe, jasu sharawt shadum jahprang let, woi awn rawt malan ai magam bungli ni hpe, galaw lai wa sai.

Dai ni anhte ni, anhte a ga hte, “Madu myit Magam myit” ngu ai hpe gara hku, chye na hkaw la hkawn hkrang nga ga ta? “Magam myit “ nga tsun yang anhte nkau mi moi na,” Gumchying Gumsa Du Magam myit lai len” hte mahkoi wa myit la shut ma ai kun? Laika ka ai wa chye na ai Madu myit gaw, “ Madu “ myit ngu ai gaw “ “mayam” myit n re. Mayam gaw shangun ai hpe sha, galaw ai, jaw tim shut tim, shangun yang galaw ra ai.

Madu gaw akyu rawng ai lam ni hpe, myit yu sawn yu nna, daw dan masing jahkrat galaw na, ahkaw ahkang tup nga ai. Galaw ra ai hpe chye nga ninglen, ngai n-galaw tim kadai hpa tsun na n re, nga myit let zim sha nga taw ai wa gaw, madu myit rawng ai wa n re. Shi gaw madu shara hta nga taw tim, mayam myit rawng taw ai wa sha, rai nga ai. Hpa majaw nga yang, “ kadai hpa tsun na n re” nga nna nga taw ai myit gaw, marai langai ngai shangun na hpe la taw ai, mayam myit hte bung nga ai.

Madu myit hte jai lang ai ngu ai gaw, sadi sahka, shadawn sharam, makawp maga akyu pru hkra, jai lang ai hpe, ngu ai rai na re. Ngai gaw Madu amy Magam amy, Madu myit Magam myit, rawng ai wa rai nga nngai nga yang gaw, ngai kaw lit nga ai, lit la ra sai, ngu ai myit (Responsibility) rawng ai wa she, madu majing rai nhten..Dai majaw she;Rev. N Ngai Gam gaw, “ Madu myit Magam myit, Tinang ngu ai myit rawng ra ga ai.”* nga nna, tsun da nga a hka!..

* Buga Shanan Magazine, 2005 - 2006

AUSTRALIA MYU SHAYI HKIRNGMANG DAJU JULIA GILLARD

Ndai lang na shayi shanan hta Australia mungdan na nambat (1) lang na myu shayi hkringmang daju Julia Gillard (hpring zup hku Julia Eileen Gillard) a lam hpe ka dat nngai. Julia Gillard hpe 2010 ning, June shata (24) shani hta Australia mungdan a hkringmang daju hku nna sharawt ahkang aya ap dat sai re. “Ya bai lung wa na labour party hkring mang daju rai, anhte mungdan a shawng ning nan na myu shayi hkringmang daju mung rai na wa gaw Julia Gillard rai nga ai” nga nna lahta rapdaw dat kasa Senator Michael Forshaw gaw 24 Jun, 2010 shani tsun ai hku re. Asak 48 ning Julia Gillard gaw 2007 ra lata poi dang

nna lung wa ai labour party hkringmang daju Kevin Rudd a ningtau hkringmang daju hku nna lit la wa ai rai nga ai. Party kata na mayak a majaw ahkang aya bai ap sha tsam ai hta Australia mungdan a no (1) lang na myu shayi hkringmang daju tai wa sai hku re. Julia Gillard gaw hkringmang lit sha tsam hkrum ai shani;

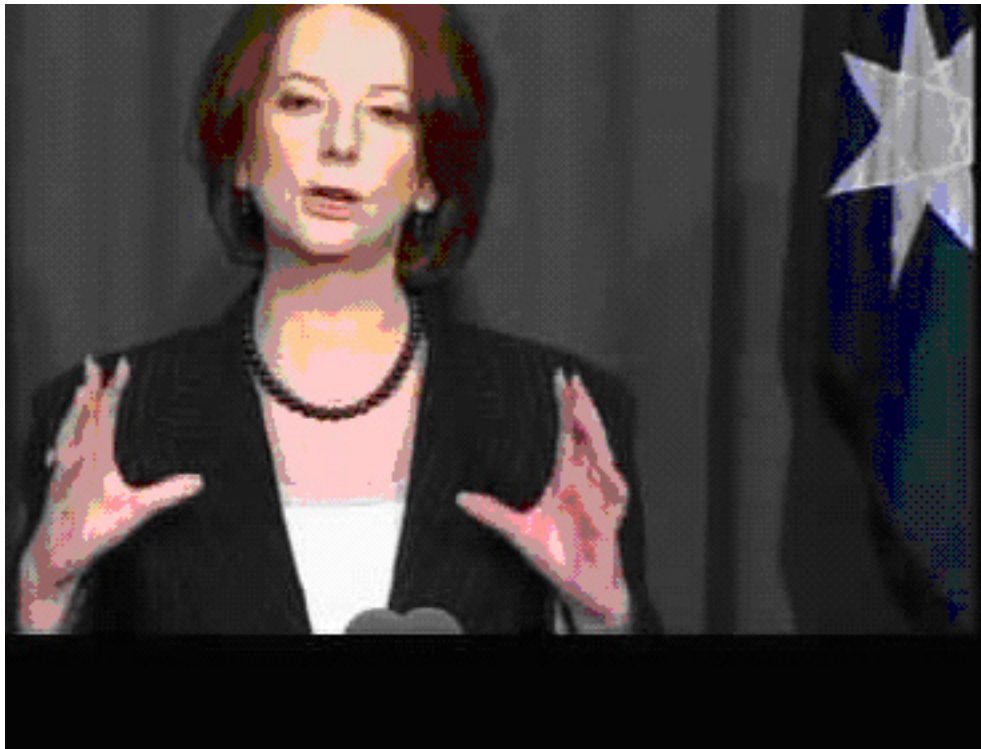
“Nye a manaw manang ni hpe ningbaw ningla shara hkan e masha galai na matu ngai shadut nngai, asuya kaja ngu ai kaw na lam numshe de du wa nga ai majaw

jawng nga ai party ni hku nna; Australia mungdan hku nna ahkyak tawn ai hkam ja lam hte hpaji lam ni a jai jahpan hpe shayawm mayu ai lam, bungli galaw masha ni a ahkaw ahkang ahtu hkra shangun ai lam ni hpe ngai tsap di nlu yu shalai nga sai majaw ngai ndai hkring mang daju magam lit hpe nye a makam hte ndai lit hpe la nna galai shai ai lam nga wa hkra shakut mat wa na re” nga nna tsun ai hku re. Julia Gillard a kanu yan kawa rai nga ai , John hte Moral gaw shan a kasha hkring mang daju tai ai hpe arawng lu dum ai raitim, kaba la ai lit mung lu da ai re majaw ndai hku nga tsun ai,

galai shai ai lam ra nga sai, anhte hpe shing

“Grai kabu aw law ai hte myit kabu k a h p r a rai nngai, s h a w n g lam galaw sa mat wa na magam bungli hpe myit ya yu yang shi gaw parti ting hpe lu woi ka hkyin gum din sa wa lu na re, grau nna kaga pati ning-

baw Tonny Eddvord hpe shingjawng hparan kau lu na sha n-ga, byin nga ai mang hkang ni hpe mung lu jum hparan kau na hpe kam nngai”

Julia Gillard gaw kadai ta?

Sep 29, 1961 shangai nhtoi nna, Australia mung dan a 27 lang na hkring mang daju mung rai, mungdan a no (1) lang na myu shayi hkring mang daju mung rai, maigan kaw nga kaba wa nna hkringmang daju tai na matu ra lata sharawt hkrum ai wa rai nga ai.

Dai hta sha n-ga shi gaw dinghku nde ai hkringmang daju langai mung rai nga ai. Shi gaw Melbourne dakkasu hte Adelaide dakkasu ni hta jawng lung wa nna Tara Upadi hte jawng ngut da ai rai nga ai.

“Nye a manaw manang ni hpe ningbaw ning-la shara hkan e masha galai na matu ngai shadut n ngai, asuya kaja ngu ai kaw na lam numshe de du wa nga ai majaw galai shai ai lam ra nga sai”

Labar pati lawu rapdaw dat kasa hku nna 1998 shawa ra lata la hkrum ngut nna pati kata na ningtau ningbaw hku nna 2006 ning hta byin ngut ai hpang, Kevin Rudd asuya lakhtak hta ningtau hkringmang daju lit sha n-ga hpaji dap, bungli hte bungli dabang kithkai dap (Employment and Industrial Relations), mungching shawa kithkai dap (Public Relation) ni hta mung ginrun mu gun hpai wa ai rai nga ai. Shi a lam hpe Australia e nga nga ai

Daw Lay Myo Eaing hpe san yu ai shaloi;
Htai: “ masha law malawng gaw mau mat ma ai, bat 2,3 laman pati kata manghkang a majaw shi hpe shalun na matu daw dan dat ma ai. Australia kaw mung myu shayi hkringmang mung n nga ga re majaw masha law law gaw mau mat ma ai.”

San: “Hkringmang Daju dingsa Kevin Rudd a shara kaw e shi hpe ya na zawn a kajawng sha shalun dat ai gaw hpa majaw re ta?”

Htai: “Nhprang rai htu shaw ai shara e ahkun hkanse shajat hta dat na maw ai a ntsa mung shawa gaw nra sharawng ai majaw Kevin Rudd hpe jahkrat kau nna miman nnan myu shayi hkring mang daju hpe bat mi laman lata sharawt dat ai rai ma ai.”

San: “Julia Gillard a shingdu labau hpe loi tsun dan mai na kun?”

Htai: “Julia Gillard hpe John hte Moira Gillard gaw 1961 ning dingda Wales, Cwmgwrach mare kaw e shangai wa ai rai nga ai. Asak 4 ning Julia Gillard gaw 1966 ning hta dinghku masha ni hte Australia de dingda Wales kaw na bu htawt sa wa ai rai nga ai.”

“Wales kaw na Australia de htawt shangun ai ma-dung lam (2) gaw, Julia gaw shi kaji ai ten sinwawp hte seng ai manghkang nga ai majaw shi hpe yu ai sarawun gaw Wales hta grau lum ai shara hta lu nga yang kaja na re lam hpaji jaw ai majaw Julia a hkam ja lam a majaw htawt sa na dawdan kau ai sha n-ga, dai ten hta Australia asuya mung buhtawt shang wa ai ni hpe atsawm sha hkapbawp ai lam nga ai majaw shanhte a dinghku ngwi pyaw lam a majaw mung buhtawt sit nga na dawdan kau ma ai”
“Julia Gillard gaw Shingni hte Tara Upadi (Arts hte Law) jan mau hpe Adelaide hte Melbourne dakkasu hta la nna, dakasu jawng lung ai ten dakasu jawng ma ni a lapran shi a mung masa ningmu ni hte jawngma hte seng ai shamu shamawt ai lam ni a majaw grai mying gumhkawng nga ai.

1983 hta shi gaw Australian dakasu jawng-ma hpung (Australian Union of Students) a ningtau lithkam magam gun na matu ra lata hkrum sai re. Dai shaning e sha AUS a lithkam hku nna bai lata sharawt hkrum sai rai nga ai. Shi a ningmu ni gaw galoi mung tatut hta byin nga masa hpe hkap la ai,ka-ang tsap ningmu ni rai nga ai.”
“Shi gaw tara kasa (Lawyer) mung galaw ga ai, hkringmang dap law law kaw mung magam lit la ga ai, kanu kawa ni hku nna mung magam bungli hpe kara hku kang ka hkra galaw ra ai lam kaji ai kaw na sharin achyin wa ai nga hku re”

San: “Rai yang
Htai: “Shi
lahkawng
htinglai ka-
ya ai lam
na mu mada
htu shawng
nna Kevin
hpe asawng
nda shabra
re ni hpe
shangun ai,
madat ai;
de mung
hting lu
hting lai ya
lu ai”

shi a myit masa lam hte seng nna gaw taw...kara hku mu mada ai rai?”
chyawm gaw
maga htinglu
nawn mazum
hta kaja ai ngu
ai, ya nhprang
hpung ni ku
Rudd asuya
asang di ai
laika zawn
shazim kau
shanhte mung
Asuya maga

ai lam galaw

San: “ Shi hku nna hkring mang daju tai ten nau nna ai aten hta sha ra lata poi bai nga wa na rai yang;hta e shi hku nna pati awngdang na matu kade ram lu shakut shaja ya lu na re ngu shadu ai rai”

Htai: “Shi tsun ai gaw dai ning nhtum shi yang ra lata poi galaw ya na da, grau kaja wa hkra galaw ya na gaw nga ai le, raitim...huh huh...mung masa ngu ai gaw nlu tsun ai le i...?”

San: “Shi gaw myu shayi mung rai, hkringmang daju mung rai re majaw, myu shayi ahkaw ahkang hte seng nna, grau nna shangai chyinghkai tenna ahkaw ahkang, shta sharai zawn re ni hpe kade ram lu galaw jat ya lu na re ngu kam ai rai?”

Htai: “Umm ya hte sha ndai laman sha re ai, myu shayi ni ahkaw ahkang hte seng ai lam hpe dawdan shagrin dat ma ai, myu shayi ni shangai chyinghkai ai ten ramdaw lahka hte bat 18 (shata 4 jan) nta hta ma ni hte rau nga lu na ahkaw ahkang jaw ai, bai nna, Australia kaw ya ten num la shata shabrai nbung pre ai zawn re ni byintaw nga ai, ndai shata shabrai rapra lu na matu Julia Gillard shi hkring mang galaw ai ten hta galaw sa mat wa na re ngu kam nngai”

Australia hta daining shaning nhtum shi ai laman ra lata poi bai galaw ai ten;hkring mang daju dingsa Kevin Rudd sha n-ga kaga pati rai nga ai liberal pati ning-baw ni hte mung manhkrum hkrum kadup shingjawng hparan sa mat wa ra na rai nga ai. myu shayi nishangai chyinghkai ai tenramdaw lahka hte bat 18 (shata 4 jan)nta hta ma ni hte rau nga lu na ahkaw ahkang jaw ai

2010 RALATA POI ANTSA JINGHPAW RAMMANIA NINGMU HPE TSAN/HTAI LAMANG

Shy. Doi Ling Hte San/ Htai Ai Lam

1. Anhte yawng chye nga ai hte maren dai ning e anhte mungdan hta Ralata lamang galaw na matu hkyeng lajang nga sai re. Mungdan ga daga hta Ralata lamang galaw ai a lachyum hte nam nak hpe hkawp myit su ni a ning mu hpe gagan gachyan ya rit.

Ralata poi gaw democracy up hkgang ladat a hkyak ai maka kumla langai rai nga ai. Ra lata poi galaw ai a lachyum gaw mungdan uphkgang na asuya hpe mung shawa ni kaw nna wanglu wanglang tara rapra ai ladat hte lata n htawm

mungdan up hkgang na a hkgang aya hpe tara shang jaw ya ai lam rai nga ai. Mungkan mungdan law malawng hta, ra lata poi hpe galaw nga ma ai. Rai tim, mungdan ni a mung masa uphkgang ladat (political system) hta hkan nna ra lata poi a nam nak mung shai nga ai. Ga shadawn, America mungdan hte kaga democracy n gun ja sai mungdan ni hta gaw mung shawa ni hku nna tinang ra sharawng ai mung masa hpung (political party) hpe wanglu wanglang lata na a hkaw ahkang lu ai. Ra lata poi kaw dang n na lung wa ai asuya

mung, mung shawa ni a a hkyu ara a matu hte mungdan rawt jat lam a matu a tsam htum galaw ya na lit nga ai. Asuya galaw ai magam bungli ni hte mungdan a shang gumhpraw hte jai jahpan ni hpe mungsha ni chye hkra n dau shabra ai lam ni hpe galaw ra ai. Mung shawa

ni hku na mung asuya galaw ai magam bungli ni hpe myit n hkawn ai lam nga yang (shnr) n ra sharawng ai rai yang, asuya hpe ga san san ai lam ni, tinang a ning mu ni hpe tang madun ai lam hpe wanglu wanglang na a hkgang nga ai. Dai majaw

democracy mungdan ni hta galaw ai ra lata poi gaw mung shawa ni a matu hte mungdan rawt jat lam a matu grai ra ahkyak ai lamang langai rai nga ai.

Democracy n re shi mungdan (shnr) democracy n gun n ja shi ai mungdan ni kaw mung ra lata poi galaw ai lam hpe mu lu nga ai. Raitim, dai ra lata poi a lachyum hte nam nak gaw democracy mungdan ni a ra lata poi hte shai nga ai. Dai zawn re mungdan ni

a ra lata poi gaw mung shawa ni kaw n tinang ra sharawng ai mung masa hpung (political party) hpe wanglu wanglang lata na ahkang n nga ai sha n ga tara rapra ai lam mung n nga ai. Gadawn, mung masa party langai

langai kaw na tinang a party hpe a tik anang me (vote) bang shangun ai zawn re ni, me (vote) mari ai zawn re ni hte mung masha ni hpe jahkrit shama ai hte tinang a mung masa party dang hkra galaw ai zawn re ni hpe mu lu nga ai. Dai zawn re mundan ni kaw Myen mungdan mung langai lawm nga ai. Dai majaw ra lata poi hpe mungdan law law hta galaw ai raitim, mungdan ni a mung masa up hkan ladat (political system) hta hkan na ra lata poi a nam nak shai ai lam hpe mu lu nga ai.

2. Anhte Mung Chying Shani a Tara Rap ra ai Ralata Lamang ngu ai gaw ganing re Ralata Lamang rai a ta? Dai sha n ga Myen Mung ting a Tara Rap ra ai Ralata Lamang ngu ai mung ganing rai Ralata lamang rai nga a ta? ngu ai hpe mung hkawp myit su ni a ning mu hpe garan gachyan ya rit.

Mung chying sha ni a matu tara rapra ai ra lata poi ngu ai gaw, mung chying sha myu baw sang yawng hpe gawng malai tai ya ai hte, mung chying sha ni a a kyu ara hpe galaw ya na mung masa wuhpung ni kaw na, dut dang ai lam n nga ai sha wanglu wanglang hte ra lata poi shang shing jawng na a hkang nga ra ai. Mung chying sha myu baw sang shagu mung, tinang ra sharawng ai mung masa hpung ni hpe wanglu wanglang lata na a hkang nga ra ai.

An hte yawng chye ai hte maren, Myen hpyen asuya gaw, Democracy mungdan gaw gap na matu ra lata poi hpe du na November shata praw (7) hta galaw na hkyen lajang nga sai re. Rai yang, myen hpyen asuya galaw hkyen ai ra lata poi gaw Myen mung a mung masa mayak manghkang (political crisis) a matu mahtai rai na i ngu ai gaw ga san san hpa rai nga ai. Myen hpyen asuya kaw na gaw, yawng shang lawm ai, wanglu wanglang hte tara rapra ai ra lata poi rai na re nga, mungkan hta n dau shabra nga sai re. Raitim mung, anhte yawng mu chye nga ai hte maren, 1990 ning ra lata poi hta dang tawn ai mung masa hpung National League for

Democracy (NLD) party hte kaga myu baw sang mung masa party n kau mi (ethnic political party) ga shadawn (Kachin political party) ni hku na shang lawm ai lam n nga ai majaw yawng shang lawm ai ra lata poi ngu n mai tsun nga ai.

Anhte Jinghpaw mung masa hpung rai nga ai Jinghpaw Mungdaw Rawt jat Hpung (Kachin State Prograssive Party) hku nna ra lata poi hta shang shing jawng matu hkyen lajang lai wa sai rai tim, hpyen asuya kaw na shang shing jawng a hkang n jaw ai sha n ga, ding hkrai dakasa (individual representative) hku na shang shing jawng na lam hpe mung hkum pat ai lam hpe, an hte yawng chye chyalu rai nga ai. N dai zawn hkum pat ai lam gaw anhte Jinghpaw wunpawng sha ni hpe ra lata poi hta n shang lawm shangun mayu ai sha n ga anhte Jinghpaw ni hpe ladat a myu myu hte jahte tam ai lam re hpe a san sha mu lu nga ai.

Dai hta n ga, ra lata poi shang na hkyen nga ai mung masa hpung ni hku na mung mung masa zin lum ai lam (election campaign) hpe wanglu wanglang galaw lu ai lam n nga ai. Dai majaw du na November praw (7) hta galaw na rai nga ai myen mung ra lata poi gaw tara rap ra ai lam n nga ai re majaw myen mung a mung masa shawng lam a matu mahtai kaja nre ai sha n ga, myen hpyen asuya hpe tara shang asuya byin hkra masat shagrin ya ai ra lata poi she rai na re ngu hpe asan sha mu lu nga ai.

3. Anhte yawng ra sha rawng awng nga ai Anhte a Shawng Lam na Myen Mungdan Hkrang gaw ganing rai Mungdan hkrang rai ata? Hkawp myit su ni a ning mu hpe garan gachyan ya rit.

Myen mungdan a matu htap hkuk dik ai mungdan uphkang ladat gaw jet ai mung hpawng mungdan (Genuine Federal Union) uphkang ladat rai nga ai. N dai uphkang ladat hpe 1947 ning February shata praw 12 ya shani ta masat htu ai Pang Lung Ga Sadi laika hta a san sha ka da ai re. Raitim mung, myen wa a gumshem myit jasat a majaw myu baw sang (ethnic groups) ni ra sharawng ai munghpawng myen mung dan gaw dai ni du hkra gaw gap lu ai lam n nga shi ai re. Dai majaw mung masa hpung , grau n na myu baw sang mung masa hpung (ethnic political groups) ni ni hku na n dai ladat hpe hkrang shapraw lu na matu shakut nga ma ai re.

Federal uphkang ladat a ahkyak ai maka kumla n kau mi gaw tinang myusha gam maka hpe tinang dawdan lu na ahkang (Self-determination) hte mungdan uphkang power (political power) hpe munghpawng asuya hte mungdaw asuya ni a lapran garan jai lang ai lam (division of power between central government and regional government) rai nga ai.

Mungdaw shagu na mung chyiang sha ni mung, tinang mungdaw asuya hpe tara rap ra hte lata n htawm, mungdaw asuya ni hku na mung tinang mundaw rawt jat lam hte mung chying sha ni a akyu ara lam ni hpe n dut n dang galaw ya lu ai majaw, Myen mung zawn a myu baw shang law law nga ai mungdan a matu federal system gaw htap htuk dik ai uphkang ladat rai nga ai.

Shd. NHkum Hkun Sam Hte San/ Htai Ai Lam

1. Anhte yawng chye nga ai hte mar- en dai ning e anhte mungdan hta Ralata lamang galaw na matu hkyeng lajang nga sai re. Mungdan ga daga hta Ralata lamang galaw ai a lachyum hte nam nak hpe hkawp myit su ni a ning mu hpe garan gachyan ya rit.

2. Anhte Mung Chying Shani a Tara Rap ra ai Ralata Lamang ngu ai gaw gan- ing re Ralata Lamang rai a ta? Dai sha n ga Myen Mung ting a Tara Rap ra ai Ralata La- mang ngu ai mung ganing rai Ralata lamang rai nga a ta? ngu ai hpe mung hkawp myit su ni a ning mu hpe garan gachyan ya rit.

Ralata Poi ngu ai gaw gara party gaw dang ai, gara party gaw sum ai ngu ai hpe dawdan ya ai lamang sha n'rai nga ai. Grau ahkyak ai gaw, Asuya langai hte langai a lapran, A-na galai hkat ai hpe, tara shang ai hku masat ya ai lamang langai re. Dai hta sha n'ga, lata sharawt dat ai party ni hpe mung masha a gawng malai tai ai Asuya tai na matu, shangai shalat ai lamang mung rai nga ai. Kadun ai hku n'na, Asuya langai hte langai, si mani ai hku n'na, A-na galai hkat na hte, mung masha ni tinang ra sharawng ai asuya byin tai na matu, mai gin shalat ai lamang langai re.

Tara rap ra ai Ralata Poi ngu ai gaw hpa re ta ngu hpe, Mungkan Munghpawm (UN) a Declaration of Principles for Interna- tional Election Observation (DPIEO) kawn matsun da ai nlaw htum hkan sa ra ai tara ni hpe madi madun let, sang lang dan mayu ai.

Dai majaw Ralata Poi hpe n'tara ai hku, masu magaw hte galaw dat ai shaloi gaw, "legitimacy of the state" ngu ai tara shang ai asuya re I, n're I, ngu ai ga san mang hkan de du mat wa na rai nga ai.

DPIEO matsun da ai kaw n'na makau mi gaw;

(a) Sak prat ram sai hte vote mai jaw na atsam nga ai ni ngu tara ganu hta masat da ai mungchyingshama hkra gaw, marenmara, vote jaw na ahkaw ahkang nga ra ai. Ga shadawn, Yangon kaw nga ai mung chying masa hte, Manmaw, Loiye buga de nga ai masha gaw marenmara, mungchyingshani raisai htemaren, yawng maren mara, vote jaw na, ahkang lu ra ai.

(b) Mungchying sha rai sai yawng hkra gaw, mung masa party hpaw na ahkang hte dai hpaw da ai parties ni yawng hkra gaw ram ra ai tara npu e maren mara, sha-mu shamawt na ahkaw ahkang nga ra ai.

(c) parties ni mung masha hpe myit gang zimlum ai lamang galaw ai lam hta mung, yawng gaw maren mara masa kata kaw e sham shamawt lu na ahkaw ahkang lu ra na. Dai parties hte vote bang ai ni hpe Uphkang nga ai du salang ni kaw, jahkrit shama garan gin hka ai lam, tsep kawp n' mai galaw ai.

(d) Parties ni yawng hkra gaw media shiga dap de maren mara garan gin hka lam n' nga ai matut mahkai lu n' na, ahkaw ahkang nga ra na.

(e) vote bang ai shaloi e, secret vote ladat hte rai n' na, bang ai vote ni hpe ding man ai hku, hti masing n' na, mahtai hpe shawa dawtsadedingdingmanmanhtawnshanarana.

(f) Ralata Poi hta dang ai party gaw Asuya tai ranarai n' na, matsat da ai aten ladaw htum hkra, mungdan hpe woi awn ai Asuya tai nga ra na.

Ndai lam ni gaw tara rap ra ai ralata poi byin tai na matu, nlaw htum hkan sa ra ai rit kawp tara ni rai nga ai.

N'tara ai ralata poi ngu ai gaw hpa rai ta? Ngu hpe lawu na kumla ni mu lu yang, n'tara ai ngu sawn lu nga ai.

(a) Vote mari ai lam

Ralatapoi na shang lawm na ni hpe mayun kum hpa gumhpraw jaw n' na vote bang shangun ai.

(b) Jahkrit shama ai lam

Sutmasa hku mi rai rai, hkum hkrang hpe daw hten hkra ai hku mi rai rai, jahkrit shama n' na, Me bang na hku, shing n' rai, Me n' bang na hku, galaw ai lam.

(c) Tara n' shang ai Me jaw ai lam.

Me n' bang ai ni (or) Me n' mai bang ai jahpan kaw lawm ai ni, a mying lang n' na, Me bang la ai lam galaw ai.

(d) Me bang masha jahpan masu ai lam.

Kajawa n' nga ai mying masuni hte hkring datni hpe lang n' na, vote bang jahpan shalaw la, vote bang masha jahpan hpe masu galaw la ai lam.

(e) Bang ai vote ni hpe

ding ding man man n' hti ai lam. Ndai zawn re masa lam ni nga yang n' tara ai ralata poi ngu mai tsun nga ai.

3. Anhte yawng ra sha rawng awng

nga ai Anhte a Shawng Lam na Myen Mungdan Hkrang gaw ganing rai Mungdan hkrang rai ata? Hkawp myit su ni a ning mu hpe garan gachyan ya rit.

Mungkan n'tsa na mungdan ni hpe hpan garan dat yang, nation-state hte multi-national state ngu ai nga ai lam, mungmasa laika hta mu lu ai. Nation-state ngu ai gaw Ga, Lai-ka, Htung Hkying, Makam masham ma hkra bung ai Amyu langai sha, nga ai mungdan hpe tsun ai. Multi-national state ngu ai ga, htung hkying amy myu, makam masham amy myu hte masha amy hpan la law jawm nga ai mungdan ngu ai. Nation-state mung rai mungdan mung loi kaji re kaw gaw, masha law me bang yang dang ai (majority rule) democracy hte htap htuk n'na, mungdan lamu ga mung kaba, amy baw law law mung nga re mungdan kaw gaw, federal democracy hte htuk ai hpe hka ja la lu ai.

Myen mung a population 55 million hta, 60 % gaw myen rai na, laga gaw 40% gaw kachin, kaya, kayin, chin, mon, shan, re. Ndai zawn re mungdan kaw, nation-state n'mai gaw gap ai. Amyu baw law law nga ai multi-national state re hte maren, rule of majority rai nga ai, democracy san san sha n'mai nga ai. Federal democracy ngu ai, minotiry group ni a mung masa akyu ara (Political rights) hpe mung, makawp maga ya lu ai Federal democracy she htuk nga ai. Amyu bung tim pi, lamu ga nau kaba ai US, Canada, zawn re mungdan ni hkan gaw, jut shara shagup de na, mungmasa a bawng ring lam, akyu ara hpe, woi awn hkrang shapraw lu ai Asuya paw pru na matu, federal democracy gaw htuk dik ai system hku n'na, jai lang nga ma ai hpe mu lu ai. Hpa majaw nga yang, Asuya langai gaw tinang a mungdan ginra htung hkying masa hte htap htuk ai sut masa, nga pra lam masa policy ni hpe jahkrat ra ai rai n'na, anhte Kachin amy sha ni hte, kachin

state hte htap htuk sai ngu ai policy gaw, myen mung ting hte htuk sai ngu, n'mai tsun nga ai hte maren, Yangon kaw htuk sai policy mung Myitkyina htap htuk na n'mai byin nga ai. Dai re majaw tinang ginra amy sha ni a bawng ring lam hpe woi gaw sharawt lu ai Asuya hte sefl-determination" ngu ai tinang a gam maka, tinang gyin shapraw lu na matu, tinang a ginra hpe woi awn lu ai ningbaw asuya hpe lata la lu ai, political right hpe a-ma hkam ya lu ai federal democracy gaw, anhte myen mung hte htap htuk dik ai system re ngu chye na ai.

RA LATA POI

NGU AI GAW HPA RAI TA?????

Ra Lata Poi ngu ai gaw mungchying masha ni kaw n tinang ra ai Mung masa Party hpe magam lit shatsam ai lata poi rai nga ai. Mungchying masha malawng madi shadaw me lu ai mung masa party ni gaw Asuya hpung hpaw na ahkang nga ai lam rai nga ai.

Dai re ai majaw, Asuya ngu ai gaw mung masa “Daru magam” hpe hpring tup lu da ai lam n rai ai sha, Mungchying masha ni a myit ra sharawng ai lam hte la kap nga ai. N dai term hta “Daru magam” hpe n tara ai hku lang kau ai rai yang hpang na term hta, mung masha ni gaw kaga Party langai hpe bai lata lit shatsam na teng nga ai. Dai zawn re lam ni gaw, mung shawa ni kaw ahkang aya Daru magam hpring tup hkra lu tawn ai lam rai nga ai.

Mung masa, Mung masa, ngu tsun nna, Mung masha ni shang lawm ai lam n nga ai rai yang gaw, hpa lachyum n pru nga ai. Mung masa ngu ai a lachyum n rai nga ai.

Ra Lata Poi ngu ai gaw.....

Mung masa namchym hte lachyum rai nga ai. Dai ga a jaw e, Asuya ngu ai gaw Du/Hkaw Hkam nrai nga ai. Du/Hkaw Hkam prat ngu ai gaw Tsa ban 19 hta ngam nga sai rai nga ai. Gara masa ladat hku uphkan ai Asuya mi rai rai Mung shawa ni kaw n lit shatsam hkrum ai wuhpung sha rai nga ai. Mung shawa ni a matu ra gadawn ai lam ni hpe woi awn hkrang shapraw lu na matu lata da ai lam rai nga ai.

Ra Lata Poi ngu ai gaw.....

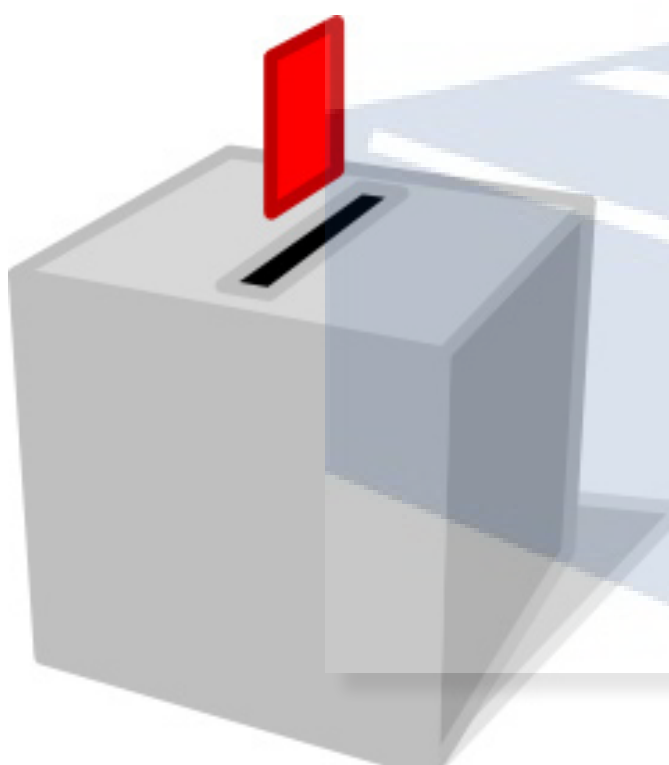
Mung shawa kaw nna lata shalun da ai lam re majaw, Mung shawa ni a myit sharawng awng ai lam ni hte maren sha galaw mai nga ai. Mung masha ni kaw nna, Asuya hpe hpaw ninghtan lu ai zawn, dawm kau na ahkang aya mung lu nga ai. Dai majaw, mung dan langai hta Ra Lata Poi ngu ai hte လွတ်တော်၊ Paliman gaw mung masa a madung nan rai nga ai. N dai Ra Lata Poi kaw n Hpang du na Ra lata poi laman hta, လွတ်တော်၊ Paliman gaw Mung shawa ni a malai “Daru magam” hpe jum da ai rai nga ai.

Ra Lata Poi ngu ai gaw.....

Ra Lata Poi a asak gaw Ra Lata Poi Kawmashin (Election commission) rai nga ai. Tsangshagukawlawm nga ai Ra Lata Poi Kawmashin (Election commission) ni gaw Asuya hte hpaw hte ai lam n mai nga ai.

Mung masa party ni hte san san rai ra ai. Mare kata na shawa masha ni hku nna hkungga ai, kam hpa ai ni rai ra nga ai. Ra Lata Poi Kawmashin (Election commission) kaw n mi man lata ai lam, jahkrit shama ai lam, gumhpraw hte me mari ai lam ni, dai zawn re lam nga wa yang gaw, Ra Lata Poi ngu n mai tsun nga ai.

Masu magaw n san seng ai poi sha rai nga ai. Ra lata poi labau ni hta dai zawn re nsan seng ai lam ni mung nga nga ai. Rai tim dai zawn nsan seng n tara ai hku galaw kau ai a hpang jahtum na mahtai gaw n kaja ai lam/ simsa lam nnga ai lam sha byin pru nga ai.

Dai re majaw, Ra Lata Poi Ngu ai gaw.....

Awmdawm ahkaw ahkang hte hpring tsup nna tara rap ra ai hku galaw ai lam (Free and Fair Election) rai yang she Ra Lata Poi ngu tsun ging nga ai. Ra lata poi a lachyum hte namchyim mung rai nga ai.

Dai zawn mung masha ni kaw nna lata san lit jaw ai lam rai yang she mung shawa ni a dat kasa ngu tsun mai nga ai. Mung shawa ni ra ai hte lata san da ai mung shawa ni a dat kasa ni hte hpaw da ai Asuya rai yang she MUNG SHAWA NI A ASUYA (Government of the People) ngu tsun ging nga ai.

Dai re majaw, dai zawn lata hkrum ai ASUYA gaw tara shang Asuya (Legitimate Government) rai nga ai.

Dai majaw, Tara shang Asuya hpung byin na matu ndai zawn galaw ai

Moon Shadau

lam hta lai nna kaga lam n nga nga ai.

Lahta na lam ni gaw, Ra Lata Poi a lachyum hte dai a namchyim nan rai nga ai.....

MUNG MASA GALAW SAGA

Mung masa ngu ai gaw, mungdan kata sha myet shanu nga ai mung masha yawng a ahkyak ai lam langai re ngu kam ai. Mungdan langai a gam maka gaw, dai mungdan a mung masa ntsa e sha madung rai nga ai. Mung masa langai a kaja ai hte n kaja ai lam ni hpe akyu hkam sha lu na ni gaw, dai mung chying masha yawng nan rai nga ai.

Mung masa ngu ai gaw, mung masa galaw ai ni hte sha seng ang ai n rai, Mung chying masha yawng hte nan seng ang nga ai. Tinang hte n seng n ang ai ngu ai myit hte kabai tawn ai rai yang, dai hku myit ai a marang e byin pru wa ai akyu ara ni hpe anhte ni nan sha hkam sha ra na re.

“ Mung masa ngu ai gaw hpa rai ta? N chye na ai? Mung masa ngu ai gaw, yu maya masha ni hte n seng ai ” ngu moi anhte a ji-woi jiwa ni a myit mang ai lam ni hpe, ya ten hta galai shai kau na aten du nga sai re. Anhte shinggyim yawng hte seng ang ai mung masa lam hpe, anhte marai hkum ngau shagu chye na hkawn hkrang let, anhte hkum ngau shagu shang lawm sa wa na matu ra a kyak nga sai hku re.

Kadai wa kaning rai myit rawng nga u ga, kadai wa mi shang lawm nga u ga, n shang lawm nga u ga, du wa na 2010 ning November 7 ya shani gaw Ra lata poi hpe n byin byin hkra galaw sa wa

na sha rai sai. Ndai lam gaw anhte ni yawng daw dan galaw sa wa na ahkying aten rai sai. Rai tim du wa na ra lata poi gaw, kaja wa mungdan hpe gaw sharawt ya lu na matu ahkaw ahkang nga ai Ra lata poi rai na kun? .....Teng man ai hte Wang lung wang lang re ai, Ra lata poi lam hpe tsun jang gaw, Ra lata poi rai n du shi ai aten, Ra lata poi galaw ai laman hte Ra lata poi ngut ai aten hta e, shinggyim ahkaw ahkang hte lu ging ai ahkaw ahkang ni hpe, makawp maga ya ai, hkan sa ai hte yu hparan sa wa ai lam ni rai ra ai. Dai hta e Mung masha ni yawng, mung masa hpung hte Dat kasa ni yawng gaw, shanghte ni a ning mu ni hpe hkaw tsun ai lam ni, hkan zin lum ai lam ni hta, jahkrit shama ai lam n nga ai hte rap ra ai hku galaw sa wa ai lam ni rai ra ai.

Ya na Myen mung na masa lam ni hpe bai yu dat yang gaw, kaja wa teng man ai hte rap ra ai hku galaw sa wa na lam ni n nga taw ai. 2008 na Tara Upadi kaw tup hkrak lawm sai ni gaw, ya na Hpyen Asuya ni sha grau nna daru magam ahkaw ahkang lu na hpe guarantee jaw da ai. Anhte Amyu baw sang ni na matu, awm dawm ahkaw ahkang aya lu la na lam ni, hpa mung n lawm nga ai. Rai tim ndai aten gaw yawng daw dan let shang lawm ra sai. Shang lawm galaw sa wa na lam ni gaw;

(1) Ti nang a gin ra kaw e dam lada ai hku nna mung masa myi hpaw wa na matu, hpaji jaw ai lam ni hpe galaw sa wa na ahkyak ai.

(2) Ra lata poi galaw ai laman “Me” bang ai hte hti ai ten ni hta kaja wa ding man ai hku galaw sa wa ai lam nga, nga, mung atsawm yu garum matum galaw nna, teng man ai shiga ni hpe hta shing gyin nna, shiga dap (media) ni hpe shana nna, dam lada ai hku shapoi na mung ahkyak nga ai. Dai zawn re ahkying aten ladaw hta anhte mungchying sha hkum ngau shagu a yaw shada lam pandung lu la na matu, maja let shang lawm galaw sa wa yang sha, shawng lam de grau nna rap ra ai hte teng man ai democracy hpe lu la na ga ai. Anhte a kashu kasha ni a hpaji lam, hkamja lam hte sut masa lam ni a matu, grau rawt jat galu kaba lam, hkam la na gaw jet ai democracy mung masa a lata kaw sha rai nga ai law.

(SHAGAN PAN)

CIVIC EDUCATION အကြောင်း တစ်စုံတစ်ရာ

၂၀ ရာစုနှောက်ပိုင်း ကာလမှာ နိုင်ငံရေးတီအိုရီ တစ်ခုဖြစ်တဲ့ Civic Education အကြောင်း ကိုပညာရှင်တွေရဲ့ စိတ်ဝင်စားစားလေ့ လာမှုတွေတစ်ခုတည်းပဲဖြစ်ပြီး ပြန်လော့ ပါတယ်။ နိုင်ငံသားကောင်းဖြစ်ဖို့ဆိုတာ လုပ်ယူရတာ ဖြစ်တယ် မွေးကတည်းကဖြစ်လာတာဟုတ်ဘူးဆိုတာ ကို လူအများက ပိုပြီးလက်ခံ လာခဲ့ကြပါတယ်။ ဖွံ့ဖြိုး တိုး တက်တဲ့ နိုင်ငံရေးအဆောက်အုံ တစ်ခု ဖြစ်ထွန်း လာဖို့ အတွက် သင့်လျော်တဲ့ အသိပညာ၊ အတတ်ပညာနဲ့ စာရိတ္တမြင့်မားတဲ့ နိုင်ငံသားတွေ လိုအပ်တယ်ဆိုတဲ့ အချက်ကို နိုင်ငံခြားဆောင်ရွက်မှုက တညီတညွတ်တည်း လက်ခံလာကြပါတယ်။ ဒါပေမဲ့ အသိပညာ၊ အတတ်ပညာနဲ့ စာရိတ္တမြင့်မားတဲ့ နိုင်ငံသားတွေ များပြားလာအောင် ဘယ်လိုလုပ်မလဲ ဆိုတာက မေးစရာဖြစ်လာပါတော့တယ်။ စာသင် ကျောင်းတွေ၊ တက္ကသိုလ် ပညာရေးတွေနဲ့တင် မလုံ လောက်ဘူးဆိုတာကိုလဲ သိမြင်လာကြပါတယ်။

Civic Education ဆိုရာဝယ် Civic ဆိုတာနိုင်ငံ သား အခွင့်အလမ်းနဲ့ တာဝန်တွေကို လေ့လာခြင်းဖြစ် ပါတယ်။ Civic Education ဆိုတာကတော့ နိုင်ငံ သား အခွင့်အလမ်းနဲ့ တာဝန်တွေ၊ နိုင်ငံရေး အင်စတီကျူးရှင်း တွေနဲ့ပြည်သူ့ရေးရာ မူဝါဒတွေကို လူအများသိရှိလာအောင် ပညာပေးခြင်း ဘဲ ဖြစ်ပါ တယ်။ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက် မူကွဲတွေ အမျိုးမျိုးရှိပေ မဲ့ ဘုံအကျိုးစီးပွား ရရှိရေး အတွက် ဆောင်ရွက် ရန် အများပြည်သူအားအစိုးရနှင့် အခြားအဖွဲ့ အစည်းများမှ abuse လုပ်ခြင်းနှင့် တိုက်ခိုက်ခြင်းကို ကာကွယ်ပေးရန် ပြည်သူ့ရေးရာ ကိစ္စရပ်များကို ဝေဖန်ဆန်းစစ်နိုင်သော အသိဉာဏ်ပညာများကို ဖြန့်ဖြူးပေးရန်အသိပညာ ဗဟုသုတများကို ကိုယ်ပိုင် အကျိုးစီးပွားနှင့်အများပြည်သူအကျိုးစီးပွားအတွက် အသုံးပြု ရန်ဟူသောရည်ရွယ်ချက်မရှိပါကမည်သည့် Civic Potential မှ ပြည့်စုံမည်မဟုတ်ပေ။ နိုင်ငံသား အခွင့်အလမ်းနှင့် တာဝန်များဆိုင်ရာ အသိပညာ၊ အရည်အချင်း၊ အမြင်နှင့် တန်ဖိုး ထားမှုများသည် နိုင်ငံရေးရာ ကိစ္စရပ်များတွင် နိုင်ငံသားများအားလုံး တာဝန်သိစွာဖြင့် ထိထိရောက်ရောက် ပူးပေါင်း ဆောင်ရွက်ခြင်းကိုဖြစ်တည်လာစေသည်။ သို့ဖြစ်ရာ အဆိုပါ အရည်အသွေးများ မြင့်မားလာစေရန် ဆောင်ရွက်ရေးသည် Civic Education ၏ Mission ဖြစ်သည် ဆိုတဲ့ Mission အပေါ်မှာပဲ အခြေခံထားတာ တွေဖြစ်တယ်။

နိုင်ငံသားတစ်ယောက်ဟာ နိုင်ငံရဲ့ Vision ကို သိမြင်နားလည်ရမှာဖြစ်ပါတယ်။ အမျိုးသား အကျိုးစီးပွားကို နားလည်ပြီး ကာကွယ်စောင့်ရှောက်တတ်ရပါမယ်။ နိုင်ငံ တော် အစိုးရ အုပ်ချုပ်သူများရဲ့ မူဝါဒတွေကို ဆန်းစစ်ဝေဖန် နိုင်စွမ်းရှိရပါမယ်။ အများပြည်သူရဲ့ အကျိုးစီးပွားနဲ့ ကိုယ်ပိုင်အကျိုး စီးပွား ယှဉ်တွဲလာတဲ့အခါမှာ အများပြည်သူအကျိုးစီးပွားကို ဦးစားပေးလိုတဲ့ Civic Virtue ရှိရပါမယ်။ ဥပမာ- ဖွံ့ဖြိုးဆဲနိုင်ငံအများစုရဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေးကို နှောင့်နှေး စေတဲ့လတ်စားမှု ပြဿနာဟာ Civic Virtue မရှိတဲ့ပြဿနာဘဲဖြစ်ပါတယ်။ ဒီမိုကရေစီစနစ်ရဲ့ Civic Virtue ဆိုတာမှာ Civic dispositions (ဒီမိုကရေစီစနစ် ထွန်းကားရှင်သန်ရေးကို ဆောင်ရွက်လိုသော နိုင်ငံသားအမြင်၊ အလေ့အထနှင့် စိတ်ထားများ ရှိခြင်း)နဲ့ Civic Commitments ဒီမိုကရေစီ၏ အခြေခံ တန်ဖိုးများနှင့် စီးမျဉ်းများအပေါ် တွင်အလေးပေးအာရုံစိုက်မှုဆိုတာတွေပါဝင်ပါတယ်။

Civic Education ဆိုတာက Civic Virtue ကိုမြှင့်တင်ပေးပြီး ထိရောက်တဲ့ Civic Participation ဖြစ်လာအောင် ပညာပေးခြင်းဖြစ်ပါတယ်။ Civic Participation ဆိုတာက ပြည်သူ့ရေးရာ မူဝါဒတွေကို ဆန်းစစ်ဝေဖန်မှုတွေတင် မဟုတ်ပါဘူး။ ပြည်သူ့ရေးရာ အများပြည်သူ အကျိုးစီးပွား စတာတွေနဲ့ ပတ်သက်ပြီး အသိပညာ ဗဟုသုတရှိခြင်း၊ ခံယူချက်ရှိခြင်း၊ နိုင်ငံရေးသမားများနဲ့ အစိုးရအဖွဲ့အစည်းအပေါ် Reflective enquiry ပြုလုပ်မှု စတာတွေ ပါဝင်ပါတယ်။ နိုင်ငံသားတစ်ယောက် ဟာ စည်းကမ်းမဲ့ လမ်းပေါ်မှာ အမှိုက်လွှင့်ပစ်တာဟာ Civic Virtue မရှိလို့ဘဲဖြစ်ပါတယ်။ ဌာနဆိုင်ရာ ဝန်ထမ်းတစ်ယောက်ကို လတ်ပေးတာကလည်း Civic Participation မှားနည်းနေခြင်းဖြစ်ပါတယ်။ ဒါကြောင့်နိုင်ငံသားတွေရဲ့ Civic Virtue ကို မြှင့်တင်ပေးပြီး နိုင်ငံတော် အနာဂတ်လမ်းခရီးမှာ ပူးပေါင်းပါဝင်လာဖို့အတွက် Civic Education

ကိုစနစ်တကျ ပြုလုပ်ရမှာဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနေရာမှာ Civic Education ကို ဘယ်လိုအကောင် အထည်ဖော်မလဲ ဆိုတာတွေနဲ့ ပတ်သက်ပြီး အမြင်ကွဲလွဲမှုလေးတွေရှိပါတယ်။ ဒါပေမဲ့ စာသင်ခန်းအခြေပြုနည်းလမ်း ဖြစ်ဖြစ်၊ လူ့အဖွဲ့အစည်းအခြေပြု လူထုပညာပေးနည်းလမ်းဖြစ်ဖြစ်၊ ဘယ်လိုသဏ္ဍာန် တွေပဲသုံးသုံးအဓိကတော့နိုင်ငံသားတွေအနေနဲ့ ခေတ် စနစ်နဲ့ လျော်ညီတဲ့ နိုင်ငံသားတွေမှာ ရှိရမယ့် အရည်အချင်းတွေ၊ အတွေးအခေါ်တွေပြုမူဆောင်ရွက်မတွေ၊ ကျွမ်းကျင်မှုတွေ ရှိလာဖို့ကသာ အရေးကြီးဆုံးဖြစ်ပါတယ်။ ဒီနေရာမှာလည်း အရည်အသွေး ပြည့်ဝတဲ့ နိုင်ငံသားကောင်းတစ်ယောက်ဖြစ်လာဖို့ အတွက် ဘယ်အတိုင်းအတာအထိ နိုင်ငံရေး သုတနဲ့ Civicknowledge တွေလိုအပ်သလဲဆို တာကမေးစရာဖြစ်လာပြန်ပါတယ်။

ပညာရှင်တစ်ချို့ကတော့ ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံသားကောင်းဖြစ်ဖို့အတွက် ဒီမိုကရေစီအုပ်ချုပ်မှု စနစ် Democratic governance ကို နားလည်ရမယ်၊ ပြည်သူ့ရေးရာမူဝါဒတွေကို သေသေချာချာသိနားလည်ရမယ် လို့ သတ်မှတ်ကြပါတယ်။ ပညာရှင်တချို့ကတော့ နိုင်ငံသားတွေဟာ ပြည်သူ့ရေးရာ မူဝါဒတွေကို အသေးစိတ်သိကျွမ်းနားလည် စရာ မလိုအပ်ပေမယ့် အခြေခံနားလည်မှုနဲ့ ဆန်းစစ်ဝေဖန်နိုင်မှုတော့ ရှိဖို့ လိုအပ်တယ်လို့ ယူဆကြပါတယ်။ ဘယ်လိုဘဲဖြစ်ဖြစ် နိုင်ငံတနိုင်ငံမှာ တည်ငြိမ်တဲ့ နိုင်ငံရေးအုပ်ချုပ်မှု စနစ်တခု ပေါ်ထွက်လာဖို့မှာ လူထုရဲ့ နိုင်ငံရေးအမြင်ဟာ အဓိကကျတာကြောင့် Reasonable Judgement ကို ပြုလုပ်နိုင်တဲ့ နိုင်ငံသားတွေ အများအပြား ပေါ်ထွက်လာဖို့ အရေးကြီးကြောင်း ပညာရှင်အများစုကလက်ခံထားကြပါတယ်။ Civic Education/ Political Education တွေနဲ့ သက်ပြီး ဘယ်လောက်အတိုင်းအထိ နိုင်ငံသားတိုင်း သိထားသင့်သလဲဆိုတာကို အငြင်းပွားနေကြဆဲဖြစ်ပေမယ့် နိုင်ငံသားတွေဟာ မူဝါဒရေးရာတွေမှာ ကျွမ်းကျင် ပညာရှင်ဖြစ်စရာ

မလိုဘူးဆိုတာကိုတော့ လူအများက လက်ခံထားကြပါတယ်။ ဒါပေမယ့် နိုင်ငံရေးရာနဲ့ ပတ်သက်ပြီး **Reasonable civic judgement** ကိုလုပ်နိုင်မယ့် အခြေခံဗဟုသုတနဲ့ အရည်အချင်းကိုတော့ နိုင်ငံသားတိုင်း ပိုင်ဆိုင်ထားသင့်တယ် ဆိုတာကိုလည်း လက်ခံလာကြပြီး၊ သင့်လျော်မယ့် **Civic Education** နဲ့ **Civic Assessment** စတာတွေကို နိုင်ငံတော် အစိုးရတွေက အကောင်အထည် အဖော်လာကြပါတယ်။

နိုင်ငံသားကောင်းဆိုတာ မွေးကတည်းက ဖြစ်လာတာ မဟုတ်ပဲ လုပ်ယူရတာ ဖြစ်တယ် ဆိုတဲ့အဆိုကို လက်ခံလာကြတာနဲ့အမျှ နိုင်ငံတနိုင်ငံရဲ့ အနာဂတ် ခေါင်းဆောင် လူငယ်တွေကို **Political Socialization** လုပ်ရာမှာ လိုအပ်မေမယ့် **Civic Education** ရဲ့ အခန်းကဏ္ဍကိုလည်း ထည့်သွင်း စဉ်းစားလာကြပါတယ်။ ဒီနေရာမှာ အခြေခံပညာရေးအဆင့်အတန်း မြင့်မားမှုဟာ လူတွေရဲ့ နိုင်ငံရေးဗဟုသုတ ရယူနိုင်မှုနဲ့ နိုင်ငံရေးမှာ ပါဝင်ပတ်သက်မှု သဏ္ဍာန်ကို အကျိုး သက်ရောက်မှုရှိ တာကြောင့် အခြေခံပညာရေးအဆင့်အတန်းမြင့်မားရေးကလည်း ကဏ္ဍတစ်ခုအနေနဲ့ ပါဝင်လာပါတော့တယ်။ ပညာရေး အင်စတီကျူးရှင်း တွေမဟုတ်တဲ့ မိသားစု၊ လူမျိုးစု၊ နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်း၊ လူမှုရေးအဖွဲ့အစည်း၊ နိုင်ငံရေး ဖြစ်ရပ်တွေကနေ **Civic Formation** ပေါ်ကို သက်ရောက်မှုတွေကိုလဲ ထည့်သွင်းစဉ်းစားလာကြပါတယ်။

Mass Media တွေကတဆင့် လူငယ်တွေကို **Civic knowledge, Political knowledge** တွေ ဖြန့်ဖြူးပေးနိုင်မဲ့ နည်းလမ်းတွေကိုလည်း တီထွင် အကောင်အထည်ဖော်လာကြပါတယ်။ စာသင်ခန်းတွေ၊ သင်တန်းတွေနဲ့ **Class- room based education**ကို ပိုပြီးဦးစားပေးသင့်သလား **Community-based experiences** တွေကို ဦးစားပေး အကောင်အထည်ဖော်သင့်သလား ဆိုတာကိုတော့ ပညာရှင်တွေ မူဝါဒချမှတ်သူ တွေကြားမှာ အမြင်ကွဲလွဲမှုတွေရှိနေဆဲပါပဲ။ ဘယ်လို ဖြစ်ဖြစ် **Civic Education** ကို စနစ်တကျ အကောင်အထည်ဖော်နိုင်ပြီး **Civic knowledge** တွေလူငယ်တွေအကြား နိုင်ငံသားတွေအကြားမှာ ပျံ့နှံ့သွားဖို့က အရေးကြီးဆုံးပဲဖြစ်ပါတယ်။

နိဂုံး

နိဂုံးချုပ်ဆိုရင် Civic Education ဆိုတာ တိုင်းပြည်တစ်ခုရဲ့ လူ့အဖွဲ့အစည်းအဆင့်အတန်းမြင့်မားရေး၊ နိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်မှုရှိရေး၊ နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံရဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေးတွေအတွက် မရှိမဖြစ်လိုအပ်ချက် တခုပဲ ဖြစ်ပါတယ်။ ကျွန်မတို့မြန်မာနိုင်ငံအပါအဝင် အာဏာရှင်စနစ် ထွန်းကားတဲ့ နိုင်ငံတွေနဲ့ ဒီမိုကရေစီ စနစ် အသွင်ကူးပြောင်းဆဲ နိုင်ငံအများစုတွေရဲ့ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေးကို နှောင့်နှေးနေစေတဲ့အကြောင်းရင်း တွေထဲမှာ နိုင်ငံသားတွေရဲ့ နိုင်ငံရေးအသိပညာနဲ့ အတွေးအမြင် အားနည်းမှုတွေကလည်း အကြောင်းရင်း တခုတွေအနေနဲ့ ပါဝင်ပါတယ်။ နိုင်ငံသားတယောက်ဟာ ကိုယ်ပိုင်အကျိုးစီးပွားအတွက် မိမိတို့ရဲ့ ရပိုင်ခွင့် အခွင့်အလမ်းတွေနဲ့ တိုင်းပြည်တစ်ခုလုံးရဲ့ အမျိုးသားအကျိုးစီးပွားကို သိမြင်ခြင်း မရှိတဲ့အခါ ကိုယ်ပိုင် အကျိုးစီးပွားနဲ့ အမျိုးသားအကျိုးစီးပွားအကြားက ချိန်ခွင်လျှာကိုလည်း ဘယ်လိုမှ ထိန်းညှိနိုင်မှာ မဟုတ် ပါဘူး။ ဒါတွေဟာ လူတိုင်းချင်းရဲ့ ကိုယ့်ကြမ္မာ ကိုယ်ဖန်တီးခွင့်တွေ ဆုံးရှုံးခြင်း ဖြစ်စေသလို နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံရဲ့ အနာဂတ်ကိုပါ ဆုတ်ယုတ်ပျက်စီးစေနိုင်ပါတယ်။ ဒါကြောင့်လဲ နိုင်ငံအများစု မှာ သက်ဆိုင်ရာအစိုးရတွေက ဦးဆောင်ပြီး Civic Education ဆိုင်ရာမူဝါဒတွေကို ချမှတ်အကောင်အထည် ဖော်နေကြပါတယ်။ အစိုးရတွေက အကောင်အထည် ဖော်ဆောင်ခြင်းမရှိတဲ့ နိုင်ငံတွေမှာလဲ ပြည်သူမှ ပြည်သူတို့ အသိပညာပြန်လည် ဖြန့်ဖြူးပေးခြင်း၊ နည်းလမ်းကို အသုံးပြုပြီး သက်ဆိုင်ရာအဖွဲ့အစည်းတွေ အတွင်းမှာ လူထုပညာပေးခြင်းတွေ ပြုလုပ်နေကြပါကြောင်း တင်ပြလိုက်ရပါတယ်။

(မြန်မာ့လူ့အဖွဲ့အစည်းအတွင်း Civic knowledge များ ထွန်းကားလာစေရန် ရည်သန်လျက်)

ခင်မမမျိုး(၃၊ ၆၊ ၂၀၁၀)

Laika Ngau Shaga Laika

Anhte Jinghpaw Wunpawng Amyu Shayi Hpung Thai Mungdan (KWAT) kaw nna Shayi Shanan Newsletter hpe March, 2011 hta kalang mi bai shapraw na ga ai majaw lawu na ga baw ni hte maren laika ngau ni hpe (jinghpaw/ myen/ english) manu ai hku, laika man lahkawng hta njan ai sha ka nhtawm lawu na hkring dat hte maren shagun dat ya na matu saw shaga dat ga ai.

Ga baw ni:

- Amyu Shayi hte seng ai lam (Shamu Shamawt lam/ Mung masa / Gahkyin Gumdin lam / Simsa Lam)
- Ningbaw Ningla kaja
- Hpaji hparat lam
- Hkamja lam
- Mungkan pratdep chye tawn ra ai lam
- Kasi kaja / ningtawn ai ni a lam
- Rap ra ahkaw ahkang
- Htunghking hte seng ai
- Maumwi / ga shagawp / ga malai / mani hpa / cartoon
- Lak lai shai ai / Mau hpa lam ni
- Mahkau grup yin (environment) makawp maga lam
- San / htai lamang

Matut mahkai hkringdat:

Kachin Women's Association Thailand
G.P.O Box 415
Chiang Mai 50000, Thailand

Staff: kwatpublication@gmail.com

Editor: lahtawlin@hotmail.com

Published by
Kachin Women's Association Thailand

Garum madi shadaw ya ai wuhpung
National Endowment for Democracy (NED)

Contact Address

P. O. Box 415, Chiang Mai 50000, Thailand

Mobile: ++ 66 89 757 9892

Tel/ Fax: ++ 66 53 248 797

Email: kwat@loxinfo.co.th